

УДК 34:65.012.8

Ілляшенко Алла Віталіївна –
кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри права
Сумського державного університету

Alla V. Illiashenko –
candidate of sciences in public administration,
senior lecturer at the department of law,
Sumy State University

Колеснікова Марія Вікторівна –
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету

Mariia V. Kolesnikova –
candidate of juridical sciences,
senior lecturer of the department of administrative,
commercial law and financial economic security,
Sumy State University

Шапвалова Аліна Олександрівна –
студентка 4 курсу юридичного факультету
Сумського державного університету

Alina O. Shapovalova –
4 year student of the Faculty of Law
Sumy State University

Комерційна таємниця як складова економічної безпеки підприємства

У статті розглядається комерційна таємниця як складова системи економічної безпеки підприємства, проаналізовано її сутність та зміст. Розглядаючи порушення комерційної таємниці як внутрішню та зовнішню загрозу, запропоновано механізм встановлення спеціального режиму як засіб забезпечення економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, загрози, комерційна таємниця, режим таємності, розголошення інформації, недобросовісна конкуренція.

В статье рассматривается коммерческая тайна как составляющая системы экономической безопасности предприятия, проанализированы её суть и содержание. Рассматривая нарушение коммерческой тайны как внутреннюю и внешнюю угрозу, предлагается механизм установления специального режима как средство обеспечения экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угрозы, коммерческая тайна, режим секретности, разглашение информации, недобросовестная конкуренция.

A.V. Illiashenko, M.V. Kolesnikova, A.O. Shapovalova Commercial Secret as an Element of Economic Safety of the Enterprise

The article with trade secrets as part of the economic security system. Their essence and content have been analyzed. The authors define trade secrets as a secret information that has commercial value for the enterprise,

it is a component of economic security and it needs to establish a special procedure for the use, protection and security. Such features of trade secrets as privacy, inaccessibility, commercial value, legal possession, unknown and special regime of use have been identified. Current legislation of Ukraine has been analyzed, provisions on the protection of trade secrets have been identified.

It has been highlighted that a violation of trade secrets is a threat to economic security of enterprise. The authors distinguish the following violations of trade secrets: 1) violations committed by employees, it is the internal threat, 2) external threat is unfair competition and raiding. The content of these violations has been disclosed. Research proves that forms of unfair competition violate trade secrets. The article analyzes how the trade secret is used in raiding. It has been mentioned that the special legal status of trade secrets obliges the owner to protect it. This means that the structural unit of economic security has a separate task to take special normative and institutional security measures. The procedure of establishing the regime of trade secrets and information secrecy status is described. The authors note that additional level of protection is the establishment of liability for violation of the trade secrets. Conclusion has been drawn that special mechanism and regime provide keeping of a trade secret and reduction of economic security threats to the enterprise.

Keywords: *economic security, threats, commercial secret, secrecy order, disclosure of information, unfair competition.*

Постановка проблеми. У процесі управління підприємством ослаблення практично будь-якої складової інфраструктури підприємства безпосередньо позначається на його економічній безпеці. На сьогодні процес вдалого функціонування і економічного розвитку підприємств в Україні багато в чому залежить від поліпшення механізму діяльності у сфері забезпечення економічної безпеки.

Постіндустріальне суспільство характеризується посиленням ролі та значення інформації в ході здійснення господарської діяльності. Інформація стає нематеріальним активом, який визначає зміст діяльності та прибуток підприємства; важливою складовою інформації на підприємстві є комерційна таємниця, а її захист є значущим напрямом забезпечення економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням економічної безпеки присвячено роботи багатьох вітчизняних науковців з економіки та інтелектуальної власності: Г. Андрощук, Т. Васильців, Л. Пашнюк та ін. Комерційна таємниця досліджувалася в роботах науковців-юристів: М. Галянтича, Ю. Капіци, О. Трагнюк та ін.

Невирішені раніше проблеми. Однак, незважаючи на чисельні наукові публікації та нормативно-правове закріплення в багатьох законодавчих актах, правовий статус комерційної таємниці як складової економічної безпеки підприємства, а також механізм її захисту потребує детальної характеристики, що й зумовлює актуальність обраної тематики.

Метою статті є розкриття сутності комерційної таємниці як складової економічної безпеки підприємства, а її порушення – як загрозу такій безпеці.

Виклад основного матеріалу. Економічна безпека підприємства являє собою стан рівноваги всіх складових та процесів на підприємстві, при якому підприємство виконує свою функцію, приносить прибуток та має соціальний ефект. Цей рівноважний стан може бути порушений під впливом різноманітних внутрішніх чи зовнішніх загроз, що виникають в процесі здійснення господарської діяльності. Отже, суб'єкти господарювання мають спрямовувати свої зусилля на створення та підтримку власної системи безпеки. Під системою економічної безпеки розуміють організовану сукупність спеціальних органів, служб, засобів, методів та заходів, що забезпечують захист життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз. Первинними завданнями системи економічної безпеки є: нейтралізувати загрози та попередити зниження рівня економічної безпеки підприємства можна віднести створення системи економічної безпеки, розробку засобів та способів уникнення можливих загроз та напрямків мінімізації негативних впливів.

Науковці визначають «загрозу» як сукупність умов, процесів, факторів, що перешкоджають реалізації національних економічних інтересів або створюють небезпеку для них і суб'єктів господарювання [1]. Загроза може проявлятися у вигляді збитків чи втрат,

інтегральний показник яких характеризує ступінь зниження економічного потенціалу за певний проміжок часу.

Причини виникнення загроз економічній безпеці підприємства обумовлені, з одного боку, чинниками загальноекономічного характеру (макрорівень), що здійснюють негативний вплив на значну кількість господарюючих суб'єктів, а відтак, загрожують і національній економічній безпеці. З іншого, чинниками, пов'язаними з непередбачуваністю та неефективністю прийнятих управлінських рішень керівництвом самого підприємства (мікрорівень). Так, загрози економічній безпеці можуть виникати у зовнішньому для підприємства середовищі й бути пов'язаними з помилками при розробці та впровадженні тих чи інших реформ, з аморфністю науково-промислової та інноваційної політики держави, втратою керованості над економічними процесами і т.п.

В ході функціонування підприємства використовується значна кількість інформації – відомостей різного характеру, що мають значення для господарювання. Одним з видів таких відомостей є комерційна таємниця, головною ознакою якої є таємність.

Крім комерційної таємниці, українське законодавство виокремлює ще кілька видів відомостей, що повинні зберігатися у таємниці, наприклад банківська, адвокатська, лікарська тощо. Крім того, у законодавстві застосовуються такі поняття, як службова таємниця, професійна таємниця. Відносини, у які вступають суб'єкти щодо кожної з таких таємниць, регулюються, як правило, спеціальним законодавством, яке встановлює як право на збереження визначених відомостей у таємниці, так і відповідальність осіб, що розголосили їх без санкції правласника. При цьому у фаховій літературі наголошують на необхідності розвитку і вдосконалення відповідного галузевого законодавства стосовно кожного виду таємниць із визначенням ознак таємниці, кола суб'єктів прав на таємницю, прав та обов'язків осіб, які мають відношення до певних видів таємниць, порядку захисту прав. Іншим підходом є визначання загальних принципів виникнення довірчих відносин між особами, відповідальності за розголошення інформації, що повідомляється під час вказаних відносин, та особливостей захисту для кожного виду таємниць [2, с. 176].

Комерційна таємниця відрізняється від усіх цих видів таємниць тим, що відомості, які її складають, належать до комерційної діяльності підприємця і мають комерційну цінність [3, с. 27].

У чинному законодавстві визначення комерційної таємниці закріплене у ч. 1 ст. 505 Цивільного кодексу України, де зазначено, що комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [4].

Відповідно до ст. 36 ГК України відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею [5].

Оскільки комерційна таємниця становить певну сукупність відомостей, знань, тобто вид інформаційного ресурсу, важливе значення для її регулювання має на сьогодні і Закон України «Про інформацію» [6]. Відповідно до ст. 30 Закону за режимом доступу інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, яка, у свою чергу, за правовим режимом поділяється на конфіденційну (до неї віднесено відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб і які поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов) та таємну (до неї віднесено інформацію, яка містить відомості, що становлять державну та іншу передбачену законом таємницю, розголошення якої завдає шкоди особі, суспільству та державі).

Таким чином, з вищевказаних вище визначень можна виокремити такі ознаки комерційної таємниці :

- це інформація секретна;
- інформація є не легкодоступною;
- має комерційну цінність, через її таємність;

- невідома великій кількості людей;
- на законних підставах знаходиться у володільця;
- щодо неї встановлений режим користування.

Отже, таємність та комерційна цінність такої інформації, як складова забезпечення економічної безпеки, вимагає від законного володільця відомостей (керівника або власника підприємства) процедури введення правового режиму комерційної таємниці на підприємстві. Режим комерційної таємниці на підприємстві вводиться спеціальним наказом. В цьому наказі необхідно передбачити заходи щодо охорони цих відомостей, коло осіб, які мають доступ до цієї інформації, правила роботи з документами, які мають гриф «Комерційна таємниця» та перелік відомостей, що становлять комерційної таємниці. Співробітники підприємства повинні під розписку ознайомитись із наказом. Режим комерційної таємниці на підприємстві є ефективною мірою захисту інформації, оскільки, законодавством України передбачена відповідальність за її розголошення. Відповідно до статті 47 розділу IV Закону України «Про інформацію», порушення законодавства України про інформацію тягне дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну, кримінальну відповідальність.

Таким чином, існує ряд заходів з визначення правового режиму комерційної таємниці на підприємстві, який регламентовано вітчизняними та міжнародними актами. Законодавство України гарантує правовий захист комерційної таємниці, а її нормативно-правове регулювання здійснюється Цивільним Кодексом України, іншими нормативними та локальними актами підприємства.

Крім того, порушення комерційної таємниці складає серйозну загрозу економічній безпеці підприємства. Так, зовнішньою загрозою економічній безпеці є недобросовісна конкуренція, в ході якої використовується комерційна таємниця. Недобросовісна конкуренція може бути виражена у таких формах порушення прав на комерційну таємницю, як:

- неправомірне збирання комерційної таємниці (добування відомостей, що становлять комерційну таємницю протиправним способом);
- розголошення комерційної таємниці (ознайомлення іншої особи з відомостями, що

становлять комерційну таємницю особою, якій ця інформація була доручена але без дозволу особи, уповноваженої на те) якщо завдало, чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання;

- схилення до розголошення комерційної таємниці (якщо це завдало чи могло завдати шкоду суб'єкту господарювання);

- неправомірне використання комерційної таємниці (впровадження у виробництво або врахування під час планування/здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи, відомостей, що становлять комерційну таємницю) [7].

Слід зауважити, що порушення комерційної таємниці є значним правопорушенням, за яке передбачена цивільно-правова, адміністративна та, навіть, кримінальна відповідальність. Так, положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушенням визнається одразу сукупність зазначених вище порушень права на комерційну таємницю, вчинених з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця [8]. Положеннями Кримінального кодексу України, злочином визначається: незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну таємницю; розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю [9].

Також порушення комерційної таємниці є складовою рейдерських захоплень. На сьогодні, рейдерство є однією з найбільш важливих загроз економічній безпеці українських підприємств. Науковці наголошують, спеціалісту з перехоплення оперативного керівництва або власності фірми, так званому рейдеру, найбільш цікава інформація, а саме:

- корпоративна інформація: засновницькі документи, протоколи зборів трудового колективу, положення, що регламентують діяльність органів управління, протоколи засідань ради директорів, відомості про дочірні та залежні компанії, про величину та структуру статутного капіталу, оперативна інформація про зміни в реєстрі акціонерів підприємства;

- відомості про менеджмент і власників підприємства: дані про розподіл посад, способи придбання й оплати акцій, відомості про розподіл акціонерного капіталу або часток серед власників, особиста інформація;

- фінансово-економічна інформація: бухгалтерські баланси, інформація про контрагентів підприємства, про податкову та банківську історію, відомості про наявність і структуру дебіторської та кредиторської заборгованості, про наявність і правовий статус ліквідного майна тощо [10].

З метою нейтралізації загрози вся зазначена інформація повинна перебувати під особливим контролем, будь-який витік чи розголошення повинне бути попереджене й унеможливлене. Також мають бути укладені договори про нерозголошення комерційної таємниці з персоналом підприємства, якому у зв'язку з виконанням їх службових обов'язків стала відома інформація, що може зацікавити та повернути увагу рейдерів. Важливі документи і контракти слід зберігати у сейфах та важкодоступних місцях [11].

Висновки. Отже, комерційна таємниця як секретна інформація, що має комерційну цінність для підприємства, являє собою складову системи економічної безпеки підприємства та потребує встановлення особливого порядку використання,

охорони та захисту, адже завдяки збереженню цієї інформації забезпечується прибуток підприємства. Порушення комерційної таємниці складає загрозу економічній безпеці, при чому таке порушення може бути вчинене самими працівниками підприємства, що являє собою внутрішню загрозу, а також зловмисниками ззовні (конкурентами, рейдерами тощо), що має характер зовнішньої загрози. Особливий правовий статус комерційної таємниці покладає обов'язок її охорони на самого власника, що, в свою чергу, ставить окрему задачу для структурних підрозділів системи безпеки, що передбачає вжиття певних заходів нормативного та організаційного характеру. Такий механізм забезпечить збереження комерційної таємниці та зменшить загрози економічній безпеці підприємства.

Список використаних джерел:

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія / Т. Г. Васильців. – Львів: Вид-во ТзОВ «Ліга Прес», 2008. – 385 с.
2. Капіца Ю. М. Проблеми охорони комерційної таємниці, ноу-хау та конфіденційної інформації в праві України / Ю. М. Капіца // Огляд законодавства України та його реалізація. – К. : Академія правових наук України. – 2000. – С 175–199.
3. Галянтич М. Правові засади захисту комерційної таємниці / М. Галянтич // Інтелектуальна власність. — 2003. – № 12. – С 27.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436 -IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
7. Андрощук Г. А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : монография. / Г. А. Андрощук, П. П. Крайнев. – К. : Ин Юре, 2000. – 400 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
9. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. Пашнюк Л. О. Загрози економічній безпеці підприємства та засоби їх нейтралізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/zagrozi-ekonomichniy-bezpetsi-pidприємства-ta-zasobi-yih-neytralizatsiyi>.
11. Трагнюк О. Я. Порівняльне патентне право і захист комерційної таємниці : навч.–метод. посіб. / О. Я. Трагнюк. – Х. : Міленіум, 2010. – 214 с.

References

1. T. H. Vasylytsiv, *Economic Security of Business in Ukraine: Strategy and Mechanisms of Improvement* : monograph / T. H. Vasylytsiv. – Lviv Publishing House TzOV “Liha Press”, 2008. – 385 p.
2. Yu. M. Kapitsa, *Issues of Commercial Secrets Protection, Know-How and Confidential Information* / Yu. M. Kapitsa // *Review of Ukrainian Legislation and its Implementation*. – K. : the Academy of Legal Sciences of Ukraine. – 200. – Pp. 175-199.
3. M. Haliantykh, *Legal Regulation of Commercial Secrets Protection* / M. Haliantykh // *Intelektualna vlasnist (Intellectual Property)*. – 2003. – No. 12. – P. 27.
4. *The Civil Code of Ukraine : the Law of Ukraine of 16.01.2003 No. 435-IV* [Online resource]. – Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
5. *Commercial Code of Ukraine : the Law of Ukraine dated 16.01.2003 No. 436-IV* [Online resource]. – Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. *On Information : the Law of Ukraine of 02.10.1992 No. 2657-XII* [Online resource]. – Access : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
7. G. A. Androshchuk, *Economic Security of the Enterprise: Protection of Commercial Secret* : monograph / G. A. Androshchuk, P. P. Krainev. – K. : In Yure, 2000. – 400 p.
8. *The Code of Ukraine on Administrative Offences : the Law of Ukraine of 07.12.1984 No. 8073-X* [Online resource]. – Access : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
9. *The Criminal Code of Ukraine of 05.04.2001 No. 2341* [Online resource]. – Access : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
10. L. O. Pashniuk *Threats to Economic Security of the Enterprise and Means of their Neutralization* [Online resource]. – Access : <http://cyberleninka.ru/article/n/zagrozi-ekonomichniy-bezpetsi-pidpriemstva-ta-zasobi-yih-neytralizatsiyi>.
11. O. Ya. Trahniuk *Comparative Patent Law and Protection of Commercial Secret* : tutorial / O. Ya. Trahniuk. – Kh. : Milenium, 2010. – 214 p.